AFRIKA FOCUS Vol. 2, Nr. 2, 1986, pp. 205-217

A.M. DELATHUY, "E.D. MOREL TEGEN LEOPOLD II EN DE KONGOSTAAT"

Antwerpen, EPO, 1985, 678 blz.
ISBN 90 6445 753 0

I. DE INHOUD

Deze uitgave valt onmiddellijk op door twee in het oog springende elementen; er is vooreerst het grote volume van 678 bladzijden en anderzijds betreft het een uitgave in het Nederlands, wat een zeldzaamheid is in de historische literatuur over Kongo.

Met deze studie beschikken we over een mijlpaal in de geschiedenis van Kongo Vrijstaat. Een schat aan informatie en voor een kritisch wetenschappelijk onderlegd publiek een grondig dossier.

De rode draad in dit boek is de figuur van Edmund Dene MOREL, een publicist en voorvechter van de mensenrechten van de Kongolezen tegen de slechte administratie van Kongo onder LEOPOLD II (1885-1908), maar dit hoofdzakelijk vanaf 1903.

De auteur begint met een vlugge schets over de manier waarop LEOPOLD II Kongo in handen kreeg. Hier krijgen we reeds enkele pikante voorbeelden van wantoestanden in de Kongostaat. Zo wordt ons verteld hoe men 'libérés' gebruikte om schoolkolonies te bevolken en soldaten te recruteren; verder wordt ons ook de affaire Lothaire uit de doeken gedaan, we krijgen gegevens over de aankoop van ivoor door staatsagent Isidore TOBBACK en over de rubberoogst in de Mongala en Kasai. De lezer krijgt daarop een korte (ons inziens al te korte) biografische nota van de grote tegenspeler van LEOPOLD II, nl. E.D. MOREL. De auteur volgt dan op de voet de geschriften van Morel in 1901 en bestudeert vooral wat deze in "West Africa" en later in de "West African Mail" publiceerde; van dit laatste blad was hij hoofdredacteur en schreef het practisch volledig alleen vol.

In "West Africa" publiceerde Morel vijf artikels over Trading Monopolies in West Afrika waarin hij de politiek van Parijs in Frans Kongo aankloeg, een politiek die volgens hem duidelijk Belgisch geinspireerd was.
Dan volgt de zaak van de Oostenrijkse koopman Rabinek; er werd niet geduld dat deze man handel dreef in Katanga, hij werd gearresteerd en stierf op weg naar Leopoldstad.
In 1903 verzoekt het Lagerhuis de Britse regering op te treden tegen de Kongostaat. Emile VANDERVELDE en LORAND interpelleren in ditzelfde jaar in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers. Vervolgens publiceert MOREL de eerste informatie van de protestantse zendeling John WEEKS over de negatieve administratie in de streek van Monsembe. Aangezien het Foreign Office niet over zoveel concrete gegevens over misbruiken in Kongo beschikt, gelast het de Britse consul Roger CASEMENT in 1903 met een onderzoek. Deze reist drie maanden door het evenaarsgebied, waarop het Foreign Office in februari 1904 een voor Kongo Vrijstaat vernietigend rapport publiceert. Een maand later stichten R. CASEMENT en E.D. MOREL de Congo Reform Association (C.R.A.). De publicist zoekt ook in de Verenigde Staten steun voor de C.R.A., maar hier verdedigt kardinaal GIBBONS LEOPOLD II. Ook het Vaticaan neemt het op voor LEOPOLD II.
Wanneer de Britse regering om een onpartijdig onderzoek vraagt, is LEOPOLD II gedwongen een onderzoekscommissie op te richten. Deze volgt praktisch dezelfde reisweg van Casement. Het rapport van de onderzoekscommissie verschijnt pas in november 1905 in het Staatsblad van Kongo Vrijstaat. Het hoeft geen betoog dat de inhoud ervan negatief is voor de administratie van Kongo Vrijstaat. H.H. JOHNSTON lanceert daarop het idee van de praktische oplossing; die zou bestaan in de overname van Kongo Vrijstaat door Belgie.
Er volgen nog andere publicaties over de Kongo-politiek van LEOPOLD II. Zo publiceert Mark TWAIN een satire onder de titel "Kings LEOPOLD's Soliloqui". In België verschijnt een boek van de hand van F. CATTIER, die het Kongo van LEOPOLD II doorlicht. MOREL zet ondertussen Edward GREY, Minister van Buitenlandse Zaken, onder druk en publiceert in 1906 zijn bestseller "Red Rubber".

De laatste hoofdstukken in het boek van DELATHUY betreffen H. Cabot LODGE, een V.S.-senator, Charles LEMAIRE, districtscommissaris en Stanislas LEFRANC, substituut. Al deze personen hebben een zaak gemeen : ze ageren tegen de Kongostaat. Tot slot wordt de overname van Kongo Vrijstaat door België besproken en de verdediging door VANDERVELDE van twee Amerikaanse zendelingen in Kongo, MORRISON en SHEPPARD, tegen de Compagnie du Kasai. Verder komt ook nog de houding van A. CONAN DOYLE en MOREL tegen Jules RENKIN, Minister van Koloniën van Belgisch Kongo, aan bod. Uiteindelijk wordt Belgisch Kongo een gewone kolonie.

II. ALGEMENE KRITISCHE BEDENKINGEN

Zoals de auteur zelf opmerkt (blz. 643), bestaat zijn boek voor een groot deel uit citaten en gegevens uit kranten- en tijdschriftartikels, boeken en officiële publikaties. Het bevat veel materie uit het weekblad "West African Mail", uitgegeven door E.D. MOREL.
Sommige hoofdstukken lezen heel vlot, maar andere zijn een moeilijk leesbare opsomming van de inhoud van boeken of artikels van MOREL. Hierbij komen vaak herhalingen voor en bepaalde onderwerpen worden op verscheidene plaatsen behandeld. Dit is bijvoorbeeld het geval met de Anglo Belgian India Rubber Company (ABIR), die in vele hoofdstukken voorkomt. Nergens krijgt de lezer echter een grondig economische of financieel inzicht in die maatschappij.
Dezelfde opmerking kan worden gemaakt i.v.m. de behandeling van het Kroondomein. Bovendien is de samenhang tussen de hoofdstukken niet altijd zo duidelijk. De auteur stond natuurlijk voor een moeilijke taak; hij volgt de artikels en boeken die MOREL uitgaf en voegt er hier en daar een uitweiding aan toe uit archieven of andere gepubliceerde bronnen. Hierbij heeft hij grosso modo voor een chronologische behandeling gekozen, gebundeld rond thema's die Morel aansnijdt. Zo zijn uiteraard herhalingen onvermijdelijk en is een systematische uiteenzetting bijna onmogelijk.

Er is echter een fundamentele kritiek op dit omvangrijke en overigens groots werk. De auteur beperkt zich tot de gepubliceerde werken en artikels van MOREL en toetst onvoldoende MORELS interpretatie aan de inhoud van de oorspronkelijke stukken in de MOREL Papers en in andere archieven. Aldus worden de teksten van MOREL veel te weinig kritisch toegelicht, zodat we wel de mening van MOREL kennen, maar niet in hoever die mening historisch gefundeerd is. Wat de missionarisbrieven betreft heeft de auteur met deze gok veel geluk gehad. MOREL drukte die immers praktisch integraal over. Dit kan DELATHUY echter onvoldoende weten zonder een grondige steekproef die de gepubliceerde en de in het archief bewaarde brieven vergelijkt.
Af en toe is er wel een nota van de auteur om een en ander recht te zetten, maar dit gebeurt ons inziens te weinig. In een historisch werk is het niet voldoende correcte citaten aan te halen of grote samenvattingen zoals bijvoorbeeld hier van MORELS geschriften. Een hoofdvereiste is echter ook het kritisch onderzoek naar de historische juistheid van MORELS beweringen en dit komt hier niet genoeg aan bod.

Hieronder volgen enkele voorbeelden om dit te illustreren.

1. Op blz. 18 is er sprake van een klacht van een zekere MORRISON, een Amerikaanse zendeling (in het namenregister wordt MORISON vermeld op blz. 16 enz.; dit moet echter op blz. 17 zijn). Welnu, die klacht wordt niet omschreven. Op blz. 17 staat er enkel dat er klachten waren in de internationale pers, dan volgt een lijst van personen waaronder W. MORRISON uit Luebo. Het belangrijkste uit die aanklacht wordt op blz. 18-20 gegeven. In de tekst wordt de plaats Luebo met de datum 21 otober 1899 aangehaald en er wordt beweerd dat de klacht in de Amerikaanse pers in februari 1900 gepubliceerd werd. Nergens echter - noch in de tekst noch in de voetnoten - wordt vermeld in welke krant dit precies gebeurde.
In "La Métropole" van 3 juni 1900 werd die brief van MORRISON krachtig tegengesproken door de scheutist Pater Emeri CAMBIER. De auteur voegt eraan toe : "Nochtans blijkt uit de publikaties van M. STORME, de historicus van SCHEUT, dat MORRISONS beschrijving van de activiteiten van Mulumba

Nkusa volledig klopt met wat STORME zegt over de terreur die voor rekening van de staat door andere hoofdmannen in Kasai bedreven werd."
Drie opmerkingen wil ik maken over deze passage : vooreerst is het geen historisch bewijs dat MORRISONS versie klopt omdat STORME in zijn analyse analoge gevallen weergeeft. Vervolgens wordt het boek of artikel waar STORME dit beschrijft niet geciteerd. Om tenslotte de juiste toedracht i.v.m. MORRISON te kennen, had de auteur alleen maar de overvloedige archiefstukken betreffende MORRISON moeten nalezen in het Afrikaans archief van Buitenlandse Zaken.

2. Een ander voorbeeld is het citeren van opmerkingen door E. VANDERVELDE in de Kamer (blz. 41) i.v.m. de ABIR. We lezen hieromtrent o.a. het volgende : "De ABIR met een kapitaal van 200.000 fr. maakte in 1897 een nettowinst van 1.247.000 fr. In 1898 ontvingen de intekenaars op de ABIR-aandelen, die oorspronkelijk aangekocht waren tegen 100 fr. per aandeel, een dividend van 1500 fr. per aandeel, d.w.z. 1500 procent vergelijkbaar met de 2.000 procent winst van de Oostindische Compagnie...."
De auteur vermeldt echter niet de volgende exacte gegevens. De ABIR had een kapitaal van 1 miljoen frank. De winst bedroeg in 1896-97 1.524.397 fr. In 1898 was een aandeel 500 fr. waard en werd er een dividend van 1100 fr. uitgekeerd (cfr, D. VANGROENWEGHE, LEOPOLD II en Kongo, tabellen in annex 4b en 4c alsook in D. VANGROENWEGHE, Rood Rubber, tabellen achteraan). CATTIER schrijft dat de ABIR slechts een kapitaal had van 232.000 fr, DELATHUY voegt er in een voetnoot (blz, 422) aan toe dat de winst van de ABIR in 1904 1.224.944 fr, bedroeg èn in 1905 nihil was. De echte winsten bedroegen echter in 1905 nog 469.432,31 fr, (zie D. VANGROENWEGHE, o.i. ibidem).

3. Ik geef nog een derde voorbeeld. Zo lezen we op blz. 54 : "Waarom zijn (de inlanders) stropers ? De reden is eenvoudig. De rubber die ze in de bossen vergaren is niet van hen. Hij behoort aan de heer Camille JANSSEN en zijn vrienden." Tot zover een citaat uit "Trading Monopolies in West Africa", een pamflet van MOREL. DELATHUY had daar moeten aan toevoegen dat Camille JANSSEN, de eerste Belgische gouverneur-

generaal van Kongo (1887-1890) daarna wel algemeen beheerder van de financiën van Kongo Vrijstaat werd, maar op 17 december 1892 ontslag nam omdat hij het grondig oneens was met de exploitatiepolitiek door de Staat zelf.

4. Op blz. 56 en 57 wordt gewag gemaakt van een artikel in de Antwerpse krant "l'Actualité Financière" van 30-31 oktober 1901. In dit artikel is er sprake van een zekere "G". Een voetnoot op blz. 646 zegt dat de Foreign Office deze "G" geïdentificeerd heeft met Gilis. De correcte naam is echter Gustin GILLES, een ABIR-agent. (Overigens vermeldt DELATHUY die naam juist op blz. 294). De heer M. in dit artikel wordt niet geïdentificeerd. Op last van staatsprocureur WALEFFE wordt de affaire GILLES in juli 1903 zonder gevolg geklasseerd. Ik kan daar aan toevoegen dat volgens substituut BOSCO, die met de affaire GILLES werd belast, er zeer ernstige beschuldigingen tegen de betichte gevonden werden. Maar de staatsprocureur liet GILLES naar Europa terugkeren. De ABIR-directeur LONGTAIN had GILLES ontslagen wegens machtsmisbruik na een aanklacht van protestantse zendelingen. Er waren volgens LONGTAIN 21 agenten van de ABIR wegens machtsmisbruik gerevoceerd. Zeven van hen, o.a. GILLES en FAVRESSE, na een klacht van zendelingen (zie Deposition de LONGTAIN voor de Onderzoekscommissie, annexe G. in het Afrika-archief, Ministerie van Buitenlandse Zaken). We kunnen overigens vermoeden waarom GILLES niet werd vervolgd. Uit een klacht van GILLES tegen districtscommissaris DE BAUW op 14 augustus 1904 (Papiers VAN EETVELDE, brief COSTERMANS, nr. 1043, 14 aug. 1904. Rijksarchief Brussel) blijkt dat hij ontslagnemend was en in Coquilhatstad in voorhechtenis zat. Hij klaagt hier overigens over voedselgebrek. GILLES zat in hechtenis zonder dat daartoe correct verordend was door DE BAUW. De gouverneur-generaal schrijft een groot deel van de verantwoordelijkheid toe aan substituut BOSCO, die zich niet volledig had ingezet om deze zaak te instrueren.

5. Over agent A. LEJEUNE kan ik nog toevoegen dat hij op 14 november 1901 al veroordeeld was voor de rechtbank van Coquilhatstad tot 6 maanden hechtenis en 1000 fr. boete wegens overtreding van de wet op het gebruik van

vuurwapens (Buitenlandse Zaken, AE 347, Coquilhatville, Ministère Public, nr. 67). Hij werd echter in beroep vrijgesproken te Boma.

6. M. van IBENGE staat hoogstwaarschijlijk voor F. MOREAU (en niet voor MELSEN). Deze werd door Kongo Vrijstaat ontslagen en werd ABIR-agent. In deze functie werd hij in 1891 postoverste van IBENGE. De heer M. slaat hoogstwaarschijnlijk op F. MORAY (cfr. Getuigenis van LONGTAIN voor de onderzoekscommissie op 26 december 1904 te Basankusu). Hij heeft zes jaar voor de staat gewerkt en dan 3 jaar voor de ABIR. Op blz. 544 schrijft DELATHUY : "Betreffende M., factorijchef te B. (n.v.d.a. = DELATHUY : waarschijnlijk te identificeren met M., postoverste van Ibenge in genoemd artikel)". Dit is volgens mij onjuist. Het betreft namelijk MORAY F. (niet te verwarren met MOREAU F., postoverste te Ibenge) te Bongandanga (zie Le Temps, 5 maart 1905).

7. Op blz. 209 is de nota van de auteur betreffende de bedoeling van de zending van F. DHANIS niet correct. Het was immers niet om het ABIR-blazoen op te poetsen maar om een ernstig onderzoek te verrichten in de ABIR. De volledige correspondentie en het uitgebreide notitieboek van DHANIS zijn volledig bewaard in het Museum voor Midden-Afrika te Tervuren (cfr. D. VANGROENWEGHE, o.c. blz. 112-118 enz.).

III. SPECIFIEKE OPMERKINGEN

1. Hieronder volgt dan een lijst van de opvallende zetfouten in de kaarten :
- blz. 1 : Bolenga i.p.v. Bolenge; Mazinga i.p.v. Maringa; Monsemba i.p.v. Monsembe; Thsumbini i.p.v. Tsumbiri; Kwam sath i.p.v. Kwamouth; Lizala i.p.v. Lisala; Mombayo i.p.v. Momboyo.
- blz. 3 : Cocuilhatstad i.p.v. Coquilhatstad; Lulanga i.p.v. Lulonga; Npaku i.p.v. Mpaku.
- blz. 641 ; Bolubo i.p.v. Bolobo; Monsemba i.p.v. Monsembe.

2. Verder heb ik nog de volgende fouten en slordigheden vastgesteld. Als titel van het hoofdstuk van blz. 231 tot en

met 241 geeft men op : MOREL op zending in Afrika. Bedoeld is natuurlijk : MOREL op zending in Amerika.
Dormann i.p.v. Dorman (blz. 232); Casterman i.p.v. Costermans (blz. 277); Schots i.p.v. René Schoot (blz. 293, dit geldt voor heel het boek); op blz. 464 : 1 pond is ongeveer 453,6 bfr. Met pond wordt hier een gewicht bedoeld en niet het Britse pond als munteenheid die ongeveer 25 frank waard was; Cliffort i.p.v. Clifford (blz. 472).

3. Voor de voetnoten wordt ook een eigenaardig systeem gebruikt. Er staan namelijk geen cijfertjes in de tekst en de voetnoten referen naar de pagina's. Vele bladzijden hebben geen voetnoten en uit de context is soms niet op te maken waar de auteur zijn bronnen haalde. Zo wordt op blz. 16 nergens vermeld waar de brief van A. JACQUES vandaan komt. Waar de auteur aanstipt dat in die brief Inoryo misschien een verkeerde lezing is van Inongo, kan dit met zekerheid gesteld worden. Huli moet Ibali zijn. Waarschijnlijk haalde DELATHUY de tekst uit de verslagen van de parlementaire debatten. Een kopie van die brief van MOREL staat ook in "Red Rubber" (2de editie, blz. 37). Die tekst werd ook voorgelezen in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (een authentieke kopie bevindt zich in AE, 348, A. 15).

4. Aanvullingen en preciseringen in de tekst.
Op blz. 20 haalt de auteur de moord aan op twee personen op het Tumbameer op 9 april 1986. Het zijn DEISSER en MULLER, die door de inlanders uit wraak voor overdreven belastingen en onderdrukking werden vermoord.

Wat blz. 21 betreft kan ik voor inlichtingen over de achtergrond i.v.m. de Nieuwe Gazet van 8 april 1900 verwijzen naar D. VANGROENWEGHE, Le Red Rubber de l'Anversoise. 189-1900. Documents inédits in Annales Aequatoria, 6/1985; blz. 39-65.

Verder is er ook nog het artikel van WALEFFE F. " La vérité sur les accusations portée contre le grand roi LEOPOLD II et ses collaborateurs belges" in Journal des tribunaux d'Outre-Mer. 15 oktober 1952.

Op blz. 185 staat dat de zaak-CAUDRON het enige vonnis is dat aan het licht komt uit de Kongo-Vrijstaat rechtspraak. Er zijn er echter meer. Er is dit van LACROIX, MATTHYS L. en Cyrus SMITH (Cfr. D. VANGROENWEGHE, le Red Rubber de l'Anversoise). Wat CAUDRON betreft kan ik er nog aan toevoegen dat de volledige tekst van het proces verscheen in Africa nr. 7 (1904). Further Correspondence respecting the Administration of the Independant State of the Congo. NIGHTINGALE to LANSDOWNE, Boma, 7 april 1904. Daar staat trouwens verkeerd vermeld dat hij tot vijf jaar werd veroordeeld (blz. 49 en 56). De straf bedroeg vijftien jaar.

Op blz. 211 zegt DELATHUY over FIEVEZ dat deze einde 1899 in Boma witgewassen werd van een paar pekelzonden : het doodstampen van een arbeider met een trap in de buik, een executie van twee Afrikanen tijdens een oorlogsexpeditie. Hoewel er heel wat over FIEVEZ in negatieve zin te vertellen valt, moet hier opgemerkt worden dat de door DELATHUY aangehaalde zaken dateren van juni 1892 en dat die stamp in de buik van arbeider OBENGO laster was van de blanke agent HAP. Dit blijkt uit de Papiers VAN EETVELDE, doc. 96.

Wat blz. 224 betreft kunnen we zeggen dat de volledige tekst van SCRIVENER, die in West African Mail zonder namen gepubliceerd werd, in twee versies in de archieven van de Baptist Missionary Society te Londen zit.

Ook blz. 252 merkt DELATHUY op dat hij geen enkel geval van afgehakte handen kent in Kongo voor 1895, noch van handen-voor-rubber na 1898. Ik kan stellen dat in de tweede helft van 1894 dit een algemeen ingevoerde gewoonte was in vele gebieden van het evenaarsdistrict en het latere Kroondomein (cfr. D, VANGROENWEGHE, LEOPOLD II en Kongo, blz.73). Waarschijnlijk was dit nog in de Mongala het geval tot in 1899.

Het op blz. 259 vermelde rapport van Villa bestond uit twee delen. Een van 6 april 1904 (23 blz.) en een van 20 mei 1904 (9 blz.) (cfr, D, VANGROENWEGHE, LEOPOLD II en Kongo, blz. 247-248 en Africa Italiana in het staatsarchief te Rome, 100/6/1. La situazione morale è la liberta di commercio nello Stato Libero del Congo.)

Op blz. 271 lezen we dat de Onderzoekscommissie in de Kongo Vrijstaat de kopieën van het origineel van het Casement rapport ontving. Daarvoor is strict genomen geen enkel bewijs te vinden in de archieven van het Foreign Office noch in de papieren van de Onderzoekscommissie. Over COSTERMANS' antwoorden zit er veel meer in het Afrika-archief te Brussel dan DELATHUY schijnt te weten.
Het is moeilijk te weten of DELATHUY alle stukken van de Onderzoekscommissie gelezen heeft. Dit lijkt mij eerder niet het geval te zijn. In een vreemde voetnoot (blz. 653 bij blz. 271) wordt enkel gewag gemaakt van een privé-collectie van de processen-verbaal en de bijlagen van de getuigen voor de Onderzoekscommissie. Welke privé-collectie zou dit wel kunnen zijn ? Vermoedelijk gaat het over die van de voorzitter van de Onderzoekscommissie, JANSSENS, die zich in het Afrika-archief van Buitenlandse Zaken bevindt.

Over "Malu-malu", de bijnaam van Massard, die op blz. 282 wordt vermeld, kunnen we zeggen dat de betekenis niet "door slecht" is, maar wel "snel snel". Van "Fwame" kunnen we zeggen dat dit HALLING is en dat "Longwango" de bijnaam van SCHIOTZ is.

Op blz. 287 heeft de auteur het over het getuigenis van MALFEYT. Vermits hij ook over de bijlagen uit een privé-collectie beschikte, moet ik hieraan toevoegen dat daaruit blijkt dat het getuigenis van MALFEYT drie lange annexen bevat, o.a. een van 29 juli 1904 en van 25 oktober 1904; verder nog een van Inspection des regions Bussira et Momboyo (zonder datum). Die annexen zijn veel negatiever dan het getuigenis zelf van MALFEYT. Dit getuigenis lijkt immers meer op een zelfverdediging. MALFEYT getuigt tevens van weinig objectiviteit als hij in zijn getuigenis over de protestantse zendelingen spreekt.

Op blz. 296 onderaan is minstens een regel weggevallen.

Op blz. 316 heeft DELATHUY het over het feit dat French SHELDON ontkende een betaling te hebben ontvangen van sir Alfred JONES of van de Belgische regering. Historisch staat echter vast dat zij wel een substantiele vergoeding kreeg

van A. JONES. Bovendien betaalde de Kongolese regering haar maandenlang 1500 goudfrank. Dit is veel, wanneer men weet dat een gewone ambtenaar toen slechts een jaarwedde kreeg uitbetaald van 1600 tot 1800 frank. Zij ontving deze som maandenlang om een lobby te vormen bij de Britse parlementsleden (cfr. D. VANGROENWEGHE, LEOPOLD II en Kongo, blz. 159).

Het pamflet "Red Rubber", vermeld op blz. 326 gaat niet uitsluitend over de ABIR, maar ook over de Mongala.

Op blz. 330 wordt gezegd dat VAN CALCKEN in 1906 in beroep werd vrijgesproken. Werd hij niet veroordeeld tot een gevangenisstraf van een jaar ?

OP Blz. 333 luidt de titel van hoofdstuk 24 : "H.H. JOHNSTON lanceert het idee van de praktische oplossing : de overname door België". De inhoud van dit hoofdstuk beantwoordt echter voor twee derden niet aan de titel.

Op blz. 352 is de correcte titel niet "The Congo Commission of Inquiry", maar wel "Evidence laid before the Congo Commission of Inquiry". Liverpool, 1905. De Belgische editie droeg als titel "Têmoignages devant la Commission d'Enquête au Congo". Liverpool, 1905, 88 blz.
De Franse versie voor het Franse publiek verschijnt niet zoals DELATHUY veronderstelt, in wekelijkse afleveringen, maar wel in één keer.

De Cahiers de la Quinzaine gaf om de veertien dagen een boek uit. In het zesde cahier van die reeks verscheen van de hand van Pierre MILLE een titel "Le Congo Léopoldien" (26 nov. 1905).

Het hoofdstuk over Mark TWAIN tegen de Koning (blz. 335 en volgende) vind ik veel te lang uitgesponnen.

Hoofdstuk 27 "Het verslag van de Onderzoekscommissie" (blz. 383 en volgende) bevat een stuk over De Brazza dat hier onder deze titel niets ter zake doet.

Op blz. 436 had de auteur eraan moeten toevoegen dat Morel twee brieven van STANNARD tot één had samengebracht en zo de indruk wekte dat HAGSTROM rechtstreeks bij de aanval op Bolima betrokken was.

Op blz. 447 wordt zonder bronvermelding beweerd dat ABIR-directeur DELVAUX met de noorderzon naar Antwerpen vertrokken was, omdat men hem te Boma had gezegd dat een gerechtelijk onderzoek tegen hem zou ingesteld worden om de Britse pers te paaien. Ik neem aan dat die stelling onjuist is, tot het tegendeel bewezen is. De jarenlange heel discrete onderzoeken later in Belgie en in Kongo verzwakken immers die bewering.

Wat blz. 453 betreft moeten we zeggen dat Veritas de schuilnaam is voor J. HARRIS.

Op blz, 455 valt op dat het proces-verbaal van NSALA onbekend is voor DELATHUY. Het is te vinden onder nummer 348 in AE (Affaires Etrangères) en het dateert van 29 december 1904.

Op blz. 456 geeft DELATHUY geen gegevens over de tweede ondervraging van HAGSTROM. Deze vond plaats te Coquilhatstad op 2 februari 1905 (IRCB 718).

Hoofdstuk 34 "Stanislas LEFRANC tegen de Kongostaat" begint op blz. 527, maar past niet in dit boek. Het bevat niettemin interessante gegevens en kan wellicht uitleggen waarom LEFRANC nog steeds geen plaats heeft gekregen in de Belgische Overzeese biografie.

S. op blz. 545 staat voor SAMAIN Arthur, een Belg die lid was van de weermacht in Kongo. Hij werd door de krijgsraad te Boma vrijgesproken, maar later in beroep tot 6 maanden veroordeeld. Achteraf werd hij agent van de SCA(Anversoise). Als SCA-agent werd hij tot 20 jaar veroordeeld (AE 348). Van deze uitspraak kon de Britse consul NIGHTINGALE geen afschrift bekomen en ook geen betrouwbare gegevens (FO 403/364, NIGHTINGALE aan Lansdowne, 6 maart 1905).

Op blz. 607 heeft de auteur het over de fasen van de opschorting van de rubberoogst en vermeldt als datum 1 juli 1912. In de praktijk werden deze fasen enkele maanden vroeger opgeheven.

Buiten het te kritiekloos overnemen van MORELs beweringen doen onze bovenvermelde preciseringen en rechtzettingen echter weinig af aan het grote oeuvre dat DELATHUY geschreven heeft over LEOPOLD's Kongo.

bespreking door :

Daniel Vangroenweghe *
Baron Ruzettelaan, 198
8320 BRUGGE 4

* Als auteur van Rood Rubber. LEOPOLD II en zijn Kongo (Elsevier 1985, 352 blz.) en LEOPOLD en Kongo (Brugge, eigen beheer, 1985, 404 blz.) die over dezelfde periode gaan, kennen we praktisch alle dokumenten die DELATHUY gebruikt heeft. Ondertussen verscheen ook een franstalige versie . Du sang sur les lianes. LEOPOLD II et son Congo (Bruxelles, Didier HATIER, 1986, 318 blz.). We bevinden ons daardoor in een geprivilegieerde positie als recensent, wat ons toelaat dit werk grondig te analyseren. We beschouwen overigens beide werken geenszins als concurrerend maar als aanvullend.